

Škola, výchova a vzdělávání

Česká pedagogika a e-learning

Ludvík Eger

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na problematiku e-learningu a kombinované výuky (blended learning). Prezentuje rozpor mezi praxí a metodickými publikacemi v České republice v této oblasti. Upozorňuje na nutnost překonání starých schémat při vzdělávání s využitím počítačů a Internetu a na nutnost využití současných zahraničních zkušeností.

Klíčová slova: pedagogika, didaktika, e-learning, kombinovaná výuka

Abstract: The paper is focused on e-learning and blended learning. There is presented contrast between practice and didactic study texts in the Czech Republic in this area. It is very important to get over old didactic approach. To support learning and teaching with using computer and Internet is suitable to use present international experience.

Key words: pedagogy, learning and teaching, e-learning, blended learning

Úvod

Jestliže si prohlédneme ročníky 2002 a 2003 odborných časopisů Pedagogika a Pedagogická orientace, zjistíme, že se zde jen ojediněle vyskytují články, které se zabývají problematikou využívání informačních a komunikačních technologií (ICT) ve vzdělávání, včetně využití e-learningu. V letech 2002 (Kalhous, Obst a kol.), 2003 (Maňák, Švec) a 2004 (Skalková) vycházejí nové publikace k didaktice, které se sice ve svých kapitolách stručně zabývají využitím ICT ve výuce, ale v žádné z nich se autoři nezmiňují o e-learningu!

Na druhé straně existují v současné době v ČR akreditované kurzy s e-learningem a je organizováno další vzdělávání, které e-learning obsahuje. Pravidelně jsou pořádány konference (odborné konference BELCOM04

a Elearning04 mají již čtyřletou tradici) či workshopy s tématem (či sekcemi) k e-learningu. Účastníky již dávno nejsou jen některé VŠ a firmy z oblasti ICT, ale i střední školy, další vzdělávací subjekty, ale především další organizace, které chtějí a potřebují i prostřednictvím e-learningu řešit rozvoj lidských zdrojů.

Kromě toho se o e-learningu mluví na úrovni koncepčních materiálů některých ministerstev a krajů. Evropská unie, a to i v souvislosti s Lisabonským procesem (pro ČR závazné od r. 2002), otvírá řadu programů s velkou finanční podporou pro rozvoj e-learningu (dále také blended learningu). Přitom adresáty těchto programů nejsou jen VŠ a odborné firmy, ale také střední školy a další vzdělávací subjekty.

Proč česká pedagogika naprosto neadekvátně reflektuje současný vývoj v této oblasti a proč nedokázala nejen reflektovat, ale hlavně předvídat a podporovat e-learning? Částečnou odpověď se pokusí dát předložený příspěvek.

1. Co je to e-learning?

Na II. národní konferenci Distanční vzdělávání v České republice (Zlámalová, 2002) bylo v závěrech mimo jiné konstatováno, že je potřebné ujasnit a ujednotit terminologii v oblasti distančního vzdělávání. K problematice e-learningu zde bylo prezentováno několik příspěvků, z nichž v některých byla ještě akcentována technologická stránka e-learningu. V červnu 2004 proběhla v Brně III. národní konference Distanční vzdělávání v České republice (Lisalová a Freibergová, 2004). Zde již byla pro e-learning vymezena samostatná sekce a většina příspěvků a bohaté diskuse se nesly v zaměření na řešení pedagogické stránky e-learningu.

Termín e-learning je v ČR novým pojmem a používá se více než „elektronické vzdělávání“. V letech 1999 až 2003 se na mnoha konferencích k distančnímu a celoživotnímu vzdělávání či přímo k e-learningu (ČR) vedla živá diskuse, jak tento pojem definovat. Podobně tomu bylo i v EU a ve světě, kde užívání e-learningu nastupuje v roce 1999 v souvislosti se vznikem vzdělávacích portálů na Internetu. Od technologického pojetí e-learningu se přecházelo k pedagogickému, které jednoznačně zvítězilo po krizi e-learningu v roce 2000 (Kolář, 2003; Eger, 2004b).

Je velmi zajímavé, že právě v této době se v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 2001) objevuje definice e-learningu, která dokonce mírně předběhla tehdejší diskuse: „e-learning“ – termín se u nás užívá v této anglické podobě nebo v překladu jako „elektronické učení (vzdělávání)“. *Označuje různé druhy učení podporovaného počítačem, zpravidla s využitím moderních technologických prostředků, především CD-ROM.*

Podobně definuje e-learning Barešová (2003) na základě v té době nepublikovaného materiálu Eger (2003a).

Autor článku na uvedené definici staví (Eger, 2003c, 2004b) a doplňuje ji jen o pohled amerického experta (Hall, 2003), který více zdůrazňuje vliv Internetu.

Definice e-learningu

E-learning lze charakterizovat jako vzdělávací proces, který je spojen s počítači a informačními a komunikačními technologiemi. Realizuje se ve vzdělávacím prostředí, vzdělávání probíhá za účelem dosažení vzdělávacích cílů.

Z tohoto pohledu se jeví vymezení Průchy, Walterové a Mareše (2001) jako vhodné. Při studiu dalších zdrojů k této problematice na Internetu (např. Hall, 2003) je zřejmé, že k e-learningu se spíše váže následující vymezení:

E-learning je vzdělávání spojené se sítí. E-learning je spojen nejen s počítačem a speciálním výukovým softwarem, ale rozumí se, že ke vzdělávacímu procesu patří i síť (Internet, intranet) a prohlížeč a další software, který umožňuje práci v síti atd. V každém případě je podstatné, že se jedná o vzdělávací proces a že nejdůležitější je dosáhnout vzdělávacích cílů!

Poslední pojetí vyvolává otázku na uvedení druhů e-learningu nebo vymezení vzdělávání spojeného s počítačem v pojmech, které se v odborných diskusích na Internetu objevují. Najít odpověď není jednoduché, a proto je další text námětem do diskuse (též Eger, 2003a; Květoň, 2004; Eger, 2004b; Poláková, 2004; Nocar, 2004):

- *Vzdělávací proces spojený s počítačem a softwarem bez použití sítě.* Jedná se především o domácí samostudium, ale uplatňuje se i ve školách ve vzdělávacím procesu a hlavně ve firmách v dalším vzdělávání. Pro tento druh vzdělávání se používá hlavně termín „computer-based training“ (vzdělávání založené na práci s počítačem). Využívá se dvou a více médií (text, grafika, animace, audio, video). Nejvyspělejší ukázkou je používání multimediálních učebnic a encyklopedií na bázi CD a DVD. Pravdou je, že tento druh u některých autorů spadá též pod pojem e-learning a je zřejmě otázkou konvence, jak se k tomu v České republice přistoupí. Přitom zejména současná technologická omezení vedou i u kurzů s využitím LMS k tomu, že se kombinují s materiály na CD, ale i v písemné formě.
- *E-learning spojený s počítačem a sítí ovšem s využitím prohlížeče (web browser) pro vzdělávací proces, který využívá didakticky zpracovaných webových stránek a dalších zdrojů.* Pro případnou komunikaci užívá jako hlavní nástroj elektronickou poštu a tato komunikace se v tomto případě rozumí off-line. Používá se též termín „web-based training“. U tohoto

druhu se v zahraničí hovoří o tzv. e-book, které se liší od jednoduchých informačních stránek právě svým didaktickým zpracováním.

Pojetí e-book je ovšem ještě komplikovanější a někteří autoři pod ním uvažují technické prostředky, do kterých se vlastní obsah multimediální knihy nahrává (dále viz Katolický, 2003). Z našeho pohledu sem řadíme portálově uspořádané materiály, které mohou být i volně přístupné a které mají přehledně, a to i didakticky zpracované informace s řadou pomocných navigačních, poradenských, ale i sebehodnotících prvků.

Podobné materiály vytvářel i autor v mezinárodním projektu Comenius pro management škol (například <http://lsm.dei.uc.pt/comenius/freecourses/>). K problematice e-learningu a blended learningu uvádíme například Brandon-hall.com E-learning Centre.

- *E-learning spojený s počítačem, sítí a speciálním výukovým softwarem, který umožňuje tzv. on-line learning.* Vzdělávací proces je podporován nejenom počítačem a sítí, ale významně je podpořen speciálním softwarem, který pro učitele i studenty nabízí řadu nástrojů, podporuje různé vzdělávací formy a metody a hlavně i bohatší on-line komunikaci. Z hlediska studujícího je důležitý prohlížeč, který dnes umožňuje jít přes různé základní platformy, v nichž je studijní prostředí utvářeno! Nelze opomenout, že webové stránky jsou jen jednou součástí Internetu. Proto je pojem e-learning spojován se sítí na prvním místě. (dále např. Barešová, 2003; Květoň, 2004; Eger, 2004b)

A zde je možné opět se vrátit k původní definici a upravit ji:

E-learning je vzdělávání, které je poskytováno elektronicky, nezbytným prostředkem je počítač se softwarem a prohlížečem, jenž umožňuje pracovat v síti (Internet i Intranet), součástí je i multimediální platforma založená na CD-ROM nebo DVD. Primární je užívání počítače, popř. sítě a vizuální a interaktivní prostředí, hlavní je zaměření na vzdělávací cíle.

Nejí jednoduché charakterizovat druhy nebo snad stupně e-learningu. Stále je nutné si ale uvědomovat, že hlavní je vzdělávací proces, jeho plánování, využívání forem, metod a didaktických prostředků k dosažení vzdělávacích cílů. Velmi důležité je plánování, podporování, řízení a evaluování aktivit učitele i žáka.

E-learning není pouze předání dat na disketě nebo jen přečtení si informace z Internetu bez jejího dalšího cíleného zpracování. Podobně nemůžeme také souhlasit s tvrzením, že za e-learning je pokládána videoprojekce přednášky experta, a to bez další pedagogické činnosti, možnosti zpětné vazby apod.

Dále je důležité zdůraznit, že pro organizaci studia na Internetu LMS (learning management system) je vysoce sofistikovaný systém didaktickým

prostředkem a o jeho vhodném využití rozhoduje ten, kdo vzdělávání připravuje. Přitom současné vyspělé systémy obsahují řadu nástrojů (Lustigová a Zelenda, 2002; Poulová, 2004) a někdy se zdá, že jsou důležitější než samotný vzdělávací proces a činnost učitele i studentů. Technologie však musí sloužit vlastnímu vzdělávacímu procesu.

Podstatou současného pojetí je, že e-learning je vzdělávací proces spojený s počítačem a se sítí (Intranet, Internet).

To umožňuje zcela jinak přistupovat k e-learningu, k jeho rozvoji a především k jeho praktické aplikaci na rozdíl od původní definice, která byla publikována na stránkách elearningeuropa.info (2003):

„E-learning označuje aplikace nových multimediálních technologií a Internetu ke zlepšení kvality vzdělávání, posílení přístupu ke zdrojům, službám, k výměně informací a ke spolupráci vzdělávací komunity.“

Je zajímavé, že tato definice byla po diskusi v prezentaci na portálu (elearningeuropa.info, 2004) doplněna o současný směr, který více odpovídá našemu pojetí a v prezentaci zdůrazňuje, že e-learning je založen na vhodné technologii, ale je pedagogicky orientován, je to sociální proces, který může podpořit interakci a spolupráci mezi lidmi, ale že také v sobě zahrnuje organizační změnu a změnu činnosti učitele (tutora).

Technokratická vymezení způsobovala rozčarování a prohry e-learningu v oblasti pedagogiky, které jsou uvedeny například Lojdou (2003) v závěrech z mezinárodní konference Prometheus z Paříže 2002. Podobné rozpaky prožívala i podniková sféra, viz například Zpravodaj odborného vzdělávání v zahraničí (6/2003) a údaje o zkušenostech s e-learningem v Německu či některé referáty na konferenci EDLF (Plzeň, 2003). Přesto se i v současné době hlavně u technicky zaměřených kolegů objevují i původně orientované definice. Květoň (2004) uvádí tři definice, a to pedagogickou, technologickou a síťovou.

Další otázkou ovšem může být záměrné a nezáměrné vzdělávání ve spojení s počítačem, a tím se definování komplikuje.

E-learning jako takový má své výhody i nevýhody, a to na straně pedagogické i technologické. Při organizaci vzdělávání s využitím e-learningu je nutné brát v úvahu omezení e-learningu, snažit se je minimalizovat a naopak využít jeho přednosti (Hall, 2003; Eger, 2004b).

První kapitolu můžeme uzavřít následující informací, která bohužel dokládá určitou současnou bezradnost čelných představitelů české pedagogiky.

V novém vydání Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 4. rozšířené, 2003) se ustupuje od definice autorů z roku 2001 a uvedeno je, že e-learning označuje různé druhy učení podporované počítačem. Matoucí je zde odkaz na multimediální metodu, kterou takto nedefinují zahraniční odborníci, ani naše didaktika (Kalhous, Obst a kol, 2002; Maňák a Švec,

2003; Skalková, 2004). Tím se dostáváme k následující kapitole, kde se pokusíme stručně zhodnotit uvedené didaktické publikace ve vztahu k ICT.

2. Didaktika a e-learning

Název kapitoly není zcela přesný. Podíváme se v ní stručně na tři uvedené nové publikace z oblasti pedagogiky a na jejich části, které se zabývají využitím ICT ve výuce.

Ve školní didaktice (Kalhoust, Obst a kol., 2002) je kapitola Výpočetní technika ve výuce. Zde se v úvodu naprosto správně konstatuje, že žijeme v době informační exploze a že není možné prostou adicí zařazovat informace do výuky. Důraz je kladen na metody získávání, zpracovávání, ukládání a využívání informací a je uvedeno, že zařazení moderní informační technologie do výuky je podmínkou řešení uvedeného problému. Je zřejmé, že učivo budeme muset řešit více podle progresivistického a rekonstrukcionistického přístupu než jenom podle esencialismu (viz Pasch a kol., 1998), se kterým si stejně nevíme rady, jak ukazuje praxe v našich školách a diskuse kolem neprobraného učiva, obsahu maturit atd.

Obst uvádí, že gramotnost musí v předstihu získat učitelé. (Srovnej s konstatováním stavu podle ČŠÍ za rok 2003).

Dále se pojednává o výukových programech, a to až po elektronické učebnice. Další část je věnovaná PC a správně PC jako multimediálnímu prostředí a jeho možností při připojení na Internet. Zde ovšem, stejně jako v následné poznámce k programování, je vidět rychlé zastarávání některých uváděných příkladů a naopak naprosté neuvedení LMS či CLMS. Zcela opomenut je zde termín e-learning, ale autor správně končí konstatováním, že ICT počátkem třetího tisíciletí výrazně ovlivní výuku a že je nutné na tyto změny připravit učitele.

Publikace Výukové metody (Maňák a Švec, 2003) je ještě o rok mladší. Rovněž zde je kapitola, která se zabývá výukou podporovanou počítačem (kap. 4.12).

Po krátkém úvodu k historickému vývoji je zde odkaz na několik prací z roku 1997 a 1999 a opět žádný odkaz na zdroj na Internetu. Přesně toto je dokladem určitého zaostání české didaktiky asi pět let za bouřlivým rozvojem, který v této oblasti ve světě, ale i v ČR nastal.

Publikace vyšla v roce 2003, nejnovější zdroj v kapitole je z roku 1999. Přitom za start e-learningu v ČR považujeme první komplexní mezinárodní školení expertů v e-learningu (LOLA), které v ČR proběhlo v roce 1999 (srovnej i se zaváděním pojmu na mezinárodní úrovni, též od roku 1999). Časové prodlení s nezaznamenáním aktivit na Internetu je zřejmé.

Samozřejmě s pojednáním o uplatňování výukových metod, výhodě individualizace atd. lze jen souhlasit. Opět následuje odkaz na programovací

jazyky, které již ovšem patří do historie a pro současného studenta pedagogické fakulty či učitele v praxi může přinést jen zmatečnou informaci. V současných špičkových LMS již učitel nemusí umět programovat, musí ale umět učit s využitím technologie a Internetu a to je něco jiného.

Lze souhlasit s tvrzením, že se objevují nové funkce učitele. Není ovšem jisté, zda roku 2004 odpovídají těm, které jsou uvedené z roku 1999. (Didakticko-technologické kompetence učitele vymezuje Polák, 2003.)

Je ovšem naprosto nutné souhlasit s tím, že moderní technologie, PC a Internet jsou v pedagogickém pojetí prostředky a že učitel je musí zvládnout a integrovat do ostatních metod, technik a prostředků (tamtéž, s. 190). Toto tvrzení srovnajte prosím s vymezením multimediální metody (Průcha, Walterová a Mareš, 2003), které považujeme za nevhodné a nemá zatím ani širší podporu v odborných diskusích na Internetu.

Jako poslední uvádíme práci Pedagogika a výzvy nové doby (Skalková, 2004). Zde je kapitola, která se zabývá využíváním multimédií jako didaktických prostředků v procesu školního vyučování. Je nutno uvést, že se jedná o publikovaný článek z časopisu Pedagogika z konce roku 2002. Vzhledem k předešlé diskusi metoda×prostředek lze s názvem naprosto souhlasit. Samozřejmě souhlasíme i s tím, že se didaktické prostředky vyvíjejí a podtrhujeme: „Máme na paměti, že televize, video, počítače, Internet nehledě na školu a její vyučování působí v širokém sociálním prostoru, v němž mládež žije a který daleko přesahuje rámec školy...“ (tamtéž, s. 137) Je možné souhlasit s celou řadou dalších tvrzení. Na straně 143 Skalková upozorňuje, že moderní didaktické prostředky podněcují ke změnám tradičních postupů z hlediska obsahu, metod i organizačních forem vyučování. Ovšem jak jsou na tuto skutečnost připraveni například současní absolventi pedagogických fakult? Mezinárodně doporučenou normou k e-learningu (nyní myslíme on-line kurz) je absolvování uceleného kurzu v e-learningu (Higginson, 2003) pro získání základních informací, dovedností a zkušeností.

Souhlasíme s autorkou, že u využívání multimédií existuje nebezpečí konzumní názornosti či ikonického způsobu osvojování a zde je mnoho příležitostí pro potřebný pedagogický výzkum. Otázkou samozřejmě je, do jaké míry je efektivnější analyticko-verbální způsob, kdy výstup na školách (i u maturit) je na úrovni memorování zapamatovatelného (srovnej s Bloomovou taxonomií, např. Skalková, 1999).

V závěru stati navozuje autorka řadu otázek, které jsou některými odborníky s oblibou používány ne jako konstruktivní, ale jako prostředky proti e-learningu. Přitom je dnes potřebné poukázat na výsledky odborných diskusí na Internetu (např. elearningeuropa.info), které po krizi e-learningu (asi rok 2000) řadu otázek řeší či je vidí v novém světle. Co se týče obav o sociální stránku, potom je nutné opět odkázat na současná odborná po-

jetí a právě i na rozvíjení tzv. blended learning, který odstraňuje některé nevýhody čistých e-learningových kurzů. (dále např. Lustigová, 2003; Eger, 2004b; Mechlová, 2004)

Skalková se nezabývá programováním, ale oprávněně (i podle Bertranda) upozorňuje na některé problémy při výuce s využíváním multimédií. Řada z nich je dnes řešena technologickým pokrokem a důrazem na pedagogickou stránku e-learningu.

Poopravit musíme její odkaz na tvrzení některých pedagogů (s. 140), že počítače a některé další technologie jsou pro základní a střední školy nákladná a málo dostupná zařízení. Je nutné si uvědomit, že PC z roku 1999 v ceně 40 tis. Kč se dnes (2004) pořídí v ceně 30 tis. Kč a jeho vybavení je minimálně o třídu lepší. Gates předpovídá, že do deseti let bude cena PC minimální. Připojení k Internetu roste, a to i v jeho kvalitě. Samozřejmě, z pohledu školství je problémem faktická realizace projektu INDOŠ (Wagner, 2004), kdy dnes školy platí za pomalé připojení tolik, kolik se na trhu platí za připojení řádově rychlejší. A dostáváme se k tomu, že tento problém je více spojen s lidmi než s technologií. S lidmi, kteří nekompetentně rozhodují o technologickém vybavení pro školy, s lidmi, kteří nesledují novinky, trendy EU (BIZMEDIA, 2003) i ostatního světa a vše hodnotí se zpožděním minimálně pěti let. Naštěstí existuje řada základních a středních škol, které jsou ve vybavení, ale i v užívání ICT ve výuce srovnatelné se špičkovými školami v EU a řada VŠ realizovala i v mezinárodní spolupráci projekty e-learningu na vysoké úrovni. Kvalitní e-learningové kurzy SCIO či LANGMaster.cz jsou poměrně široce používané a známé. Existuje i sdružení středních škol, které podporuje blended learning. (CELN, 2004)

3. Blended learning

Asi nás nepřekvapí, že česká pedagogika „nezaznamenala“ rozsáhlé diskuse k pojmu blended learning, uvědomíme-li si, že pojem e-learning je pro řadu odborníků stále tabu.

Pravdou je, že pojem kombinované studium získal na důležitosti v roce 1998 po přijetí zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách. V zápětí se ale ukázalo, že jeho vymezení je nesprávné a nedostatečné (Zlámalová a Dvořáková, 2002). Ostatně MŠMT teprve s určitým odstupem začalo upřesňovat akreditační podmínky ke kombinované formě na svých webových stránkách od roku 2002. Akreditační komise kombinované studium blíže (a ne zcela přesně) definovala na II. národní konferenci Distanční vzdělávání v České republice (Zlámalová, 2002). To je patrné právě vzhledem k široké mezinárodní diskusi (viz dále). Přestože je dnes kombinovaná forma velmi aktuální záležitostí, a to pro VŠ, SŠ ale i další vzdělávací instituce, zůstala téměř nepovšimnuta rozsáhlá mezinárodní odborná diskuse k pojmu „blen-

ded learning“, která expandovala právě po tzv. krizi e-learningu (Kolář, 2003; Květoň, 2003; Eger, 2004).

Ani Pedagogický slovník (Průcha aj., 2003) ve svém čtvrtém rozšířeném vydání tento pojem neuvádí. Pojem kombinované studium je zde ve svém druhém významu uveden takto: „Na vysokých a středních školách spojování denního studia a distančního studia.“ Vzhledem k diskusi v zahraničí či v oblasti distančního vzdělávání v ČR je toto pojetí nedostatečné.

Pokud ovšem pomocí metavyhledavače zadáme „blended learning“, dostaneme za 0,15 sekundy upozornění na více než 600 tisíc možných odkazů! (možná, že jen 1/3 je relevantních). To by již pro nás mělo být závažným upozorněním, protože dalším zkoumáním zjistíme, že jsou zde vedeny nejen odborné diskuse, umístěny odborné články, ale i výstupy z prvních studií, a dokonce metodické materiály k zavádění blended learningu.

A zde se dostáváme k vlastní podstatě *vymezení pojmu blended learning*. Autor článku vymezuje pojem jako kombinaci e-learningu a prezenčních forem studia (Eger, 2004) a spojuje ho právě s reakcí na výsledky čistých e-learningových kurzů. Vychází se zde z toho, že cesta smíšeného (kombinovaného) použití, zde e-learningu s prezenčními formami studia, se ukazuje jako efektivnější a hlavně odstraňuje některé právem kritizované nedostatky „čistých“ e-learningových kurzů.

Dosahuje se tím vyšší efektivity vzdělávání hlavně tam, kde nechceme, aby absolventi pouze rychle zvládli základní informace, ale kde chceme, aby vzděláváním získali nejen znalosti, ale i dovednosti, zkušenosti a popřípadě byli skutečně motivováni k praktické činnosti. Tedy, aby byli plně kompetentní. Mixu, či kombinací může být celá řada, ale v praxi je to například tak, že e-learningový kurz v LMS předává základní informace, provede základní kontrolu znalostí a ty jsou spolu s elektronickou komunikací prohlubovány na prezenčním semináři či hodnoceny prezenčním zkoušením. Pokud nám jde také o nácvik a výcvik dovedností, je zařazena řízená praxe, letní škola apod.

Ostatně takto je v současné době využíván blended learning v dalším vzdělávání v řadě špičkových firem také v ČR! (Viz prezentace na EDLF v listopadu 2003 v Plzni či e-learning 2004 v březnu 2004 v Praze.) Firma Kontis (Pejša, 2003) dokonce ve svém materiálu prezentovala výsledky e-learningu a blended learningu při realizaci dalšího vzdělávání v českých firmách.

Velmi pěkně e-learningovou podporu distanční formy studia pro vysoké školy dokumentuje například Turčáni (2004).

Z hlediska evaluace je důležité závěrečné prezenční zkoušení či obhajoba práce nebo projektu. Tím dochází i k požadované autorizaci hlavních vý-

stupů. Ostatně tento požadavek se stává v Evropě standardní a také naše akreditační komise MŠMT ho pro graduální programy v ČR požaduje.

Firmy budou potom nejenom zajímat výsledky vzdělávání, ale i ROI (návrát investic) a další ukazatele, které souvisejí s uplatňováním učící se společnosti v praxi. Právě ekonomická náročnost a efekty vzdělávání jsou stále ještě některými pedagogy kritizovány, a to bez znalosti věci a vlastních zkušeností.

V květnu 2004 prezentoval Mužík ve svém vystoupení v Brně pojem „blended learning“ v souvislosti s novými vzdělávacími přístupy, které využívají ICT takto: „V praxi se často používá termín blended learning, tzv. smíšené učení. Příkladem blended learningu mohou být semináře v kombinaci s videokonferencemi, kurzy v kombinaci s neustálým e-mailovým spojením nebo navazujícím dialogem mezi účastníky. Za blended learning lze považovat i kurzy poskytované prostřednictvím webových stránek v kombinaci s klasickou výukou ve vzdělávacím zařízení apod.“ (Mužík, 2004).

Autor článku původně uváděl, že pro tento termín v tomto pojetí nemáme v ČR český ekvivalent a že je možné, že bude používán podobně jako pojem e-learning, kde se také překlad elektronické vzdělávání téměř nepoužívá, ale ustálilo se používání anglického termínu.

V tomto pojetí termín blended learning nemůžeme překládat jako kombinovaná výuka, protože pod ním v distančním vzdělávání chápeme kombinace distanční a prezenční výuky. V praxi se například jedná také o korepondenční studium a prezenční semináře či zkoušky. Termín kombinovaná výuka je tedy širší.

Ukazuje se ovšem, že *širší vymezení pojmu blended learning* se naopak rovná tomu, co dnes (a zatím stále nedostatečně) rozumíme pod termínem kombinovaná výuka či kombinované studium. Alespoň tak se vyvíjí část odborné diskuse na Internetu.

K tomu uvedeme několik příkladů:

Například Smith z USA (2001) příhodně uvádí, že se jedná o starého přítele s novým názvem. Kromě upozornění na využití ICT upozorňuje na různé vhodné kombinace, hlavním je dosahování cíle vzdělávání.

V článku *Strategies for Building Blended Learning* (Rossett, Douglas a Frazee, 2003) autoři stručně a přehledně ukazují možné kombinace. Upozorňují na formální i neformální vzdělávání, vzdělávání spojené s technologií či naopak založené na kontaktu lidí, na direktivní směr či výzkumnou orientaci atd. V tabulce přinášejí přehled pro možné kombinace a hlavními položkami jsou: živá (F2F, kontaktní výuka, „tváří v tvář“) přímá setkání a kooperace lidí, a to formální i neformální, virtuální spolupráce, a to synchronní a asynchronní, vzdělávání založené na samostudiu a systémy pro podporu výkonnosti (pro podporu vzdělávacího procesu). Dále se můžeme

dočíst o strategii zavádění blended learningu. Je evidentní, že se zde jedná o kombinované studium v širokém pojetí. Hlavním cílem je dosahování vzdělávacích výsledků, a to při vážení toho, co máme pro organizaci vzdělávacího procesu k dispozici (opět ve velmi širokém pohledu).

Naopak příklad z Austrálie (ANTA, 2002) ukazuje, že zde je pojímán blended learning jako kombinace, zde on-line kurzů s výukou F2F. (*užší vymezení!*) Je zde uvedena i řada praktických příkladů.

Blended learning se ve smyslu kombinace e-learningu a prezenčních forem studia ukazuje jako velmi efektivní právě pro podnikové vzdělávání a částečně i pro celoživotní vzdělávání. To bylo ukázáno i na konferencích EDLF (2003) či Elearning 2004. Doporučit z Internetu můžeme příspěvek Bersin & Associates (2003). Můžeme také najít zajímavé informace o spolupráci v Německu: <http://www.blended-learning-network.de/>, podobně na <http://www.blended-learning-network.de/>, který je známým zdrojem informací o e-learningu, kde najdeme odborná pojednání o tom, jak efektivně využívat blended learning. V ČR dokonce nastupují aktivity na úrovni středních škol, viz CELN (<http://www.celn.cz/>).

Další významná diskuse se pro Evropu odehrává na portálu, který pro podporu e-learningu provozuje EU: elearningeuropa.info.

Místo závěru

Nemůže být a ani není cílem tohoto článku úplné vysvětlení pojmů e-learning a blended learning. Záměrem autora bylo upozornit na neaktualnost nových didaktických učebnic v této oblasti.

Autor chtěl také upozornit na to, že v ČR je zejména na akademické a pedagogické úrovni věnovaná malá pozornost e-learningu a pojem blended learning je zatím neoslovený. Problém je pravděpodobně spojen s nevěnováním pozornosti distančnímu studiu a e-learningu ze strany české pedagogiky. To je ovšem v ostrém kontrastu vůči světu a EU, ale také vůči praxi ve špičkových firmách v ČR. Pedagogika díky konzervativnímu přístupu k ICT zaostala a jen velmi málo pomáhá aktivně řešit vzdělávací problémy a úkoly, které před nás staví nástup ICT a rozvoj společnosti znalostí.

Otázkou je, proč k tomu došlo.

Zde je možné hledat odpověď i tak, uvědomíme-li si, že i když se zejména v posledních letech na pedagogických fakultách úspěšně řešila a stále řeší řada projektů, které spadají do oblasti e-learningu (FRVŠ již podporuje e-learning), nenašly tyto aktivity odraz v nových didaktických publikacích našich předních odborníků.

Na druhé straně velké úspěšné projekty distančního vzdělávání později i s e-learningovou podporou úspěšně řešily především technicky orientované fakulty (s několika výjimkami, např. FF UP v Olomouci), což je patrné

z konferencí distančního vzdělávání od roku 1999. Přitom většina těchto původně technicky orientovaných odborníků si doplnila své pedagogické vzdělání zahraničními kurzy a mezinárodními aktivitami, a tak se v této oblasti vzdálila konzervativní části české pedagogiky.

Odpověď je možné hledat také tak, že odborníci na pedagogiku byli (a někteří ještě stále jsou) konzervativní směrem k počítačům, málo využívají Internet a zapojení do mezinárodní spolupráce v této oblasti. Zdálo by se, že je to logické i vzhledem k některým zjednodušeným tvrzením o úloze učitele a jeho nenahraditelnosti při nepochopení, že se jedná o změnu rolí nebo vzhledem k tvrzením o finanční nedostupnosti či nedokonalosti techniky bez poznání trendů vývoje, které již měly být dávno reflektované vzhledem k vývoji například v USA, Austrálii či VB.

Co to pro nás může znamenat?

Přes určité úspěchy projektu INDOŠ (Wagner, 2004) stojíme před úkolem, kdy školy mají zpracovávat školní vzdělávací projekty. Jak jsou na tuto skutečnost připraveny v oblasti e-learningu? A hlavně, co jim nabízí současná česká pedagogika? Jak jsou připraveni absolventi pedagogických fakult?

Dalším problémem je to, že nedostatečně reagujeme na úkoly, které nám EU vytyčila v roce 2000 v Lisabonu (pro ČR závazné od roku 2002) v oblasti dalšího a celoživotního vzdělávání a využívání ICT. Přitom právě blended learning sehraje již v nejbližších letech důležitou roli v tzv. krátkých kurzech, které budou vysoké i střední školy nabízet v dalším vzdělávání a které jsou v zahraničí obvyklé a žádané. (Důležitost pro podnikové vzdělávání jsme již uvedli.)

Prohlubuje se také rozpor v práci se zdroji. Někteří učitelé nepoužívají Internet vůbec nebo jen velmi omezeně, naopak studenti středních a vysokých škol problémy začínají řešit tím, že provedou vyhledávání a vyhodnocení zdrojů ve světové informační síti. To vede i k tragickému konstatování rozporu (Kalábová in Hrubá, 2004), kdy dětem a studentům v oblasti ICT nestačí učitelé, a to ani nově nastupující absolventi pedagogických fakult (i dle sdělení řady ředitelů SŠ)!

Z hlediska používání pojmů je problémem to, že akademické lpění na čistých českých pojmech zejména v oblastech, které jsou spojené s ICT, je velmi problematické a určitě může způsobit to, že se v Evropě budeme domlouvat jen s velkými obtížemi. Je to náš cíl? Skutečně si někdo myslí, že tak zastavíme vlivy globalizace v ČR?

Literatura

ANTA, *Blended learning* [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <<http://www.schools.nsw.edu.au/learning/yrk12focusareas/learntech/blended/index.php>>

- BAREŠOVÁ, A. *E-learning ve vzdělávání dospělých*. Praha: VOX, 2003. ISBN 80-86324-27-3.
- Bersin & Associates, Blended Learning: What works? [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: http://www.e-learningguru.com/wpapers/blended_bersin.doc
- BIZMEDIA, *Quality and e-learning in European Training*. [on-line] [cit. 2003] Dostupné na: <http://www.elearningage.co.uk/go1.htm>
- DVOŘÁKOVÁ, E., ZLÁMALOVÁ, H. Problémy s interpretací vysokoškolského zákona v oblasti rozvoje distanční formy vzdělávání. *AULA 2002*, č. 1, s. 8–9. ISSN 1210-6658.
- EGER, L. E-learning a kvalita vzdělávání. In ZDRÁHAL, T. *Hodnocení kvality vysokých škol*. Ústí nad Labem: UJEP v Ústí nad Labem, 2003a. ISBN 80-7044-463-0.
- EGER, L. E-learning jako vzdělávací proces a kritéria hodnocení kurzu. In ZIMOLA, B. *E-learning ve vysokoškolském vzdělávání 2003*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2003b. ISBN 80-7318-138-X.
- EGER, L. *E-learning, evaluace e-learningu + případová studie z projektu Comenius*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2004b. ISBN 80-7043-265-9.
- Elearningeuropa.info [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <http://elearningeuropa.info/glossary.php?lng=1>
- European Distance Learning Forum [on-line] [cit. 2003] Dostupné na: <http://www.edlf.cz/>
- HALL, B. FAQs About E-learning. [on-line] [cit. 2003] Dostupné na: <http://www.edlf.cz/>
- HIGGINSON, C. On-line Tutoring e-book. [on-line] [cit. 2003] Dostupné na: otis.scotcit.ac.uk/onlinebook/
- KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KOLÁŘ, J. *O významu distančního vzdělávání*. [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: http://www.edlf.cz/edlf.cz/newsletter/prezentace/01_KEYNOTE.CVUT.Kolar.ppt
- KVĚTOŇ, K. Předpoklady pro kvalitní e-learningové vzdělávání. In Sedláček, J. *E-learning, sborník příspěvků ze semináře a soutěže E-learning 2003*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003b. ISBN 80-7041-965-2.
- KVĚTOŇ, K. *Základy E-learningu 2003*. [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <http://belcom04.comtel.cz/doc/prirucka.doc>
- LISALOVÁ, J., FREIBERGOVÁ, Z. *Distanční vzdělávání v České republice – současnost a budoucnost*. Praha: CSVŠ. 2004. ISBN 80-86302-02-4.
- LOJDA, J. Konference Prometheus. *Aula 2003*, č. 1. ISSN 1210-6658.
- LUSTIGOVÁ, Z. Některé faktory ovlivňující úspěšnost studujících v on-line kurzech. In ZIMOLA, B. *E-learning ve vysokoškolském vzdělávání 2003*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2003. ISBN 80-7318-138-X.
- LUSTIGOVÁ, Z., ZELENDA, S. Jak vybírat virtuální prostředí pro on-line learning aneb Jsou nástroje na srovnávací analýzu vhodným poradcem? In *Distanční vzdělávání v České republice, současnost a budoucnost*. Praha: CSVŠ, 2002. ISBN 80-86302-28-8.
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MECHLOVÁ, E. Distanční vzdělávání podporované informačními a komunikačními technologiemi. In LISALOVÁ, J., FREIBERGOVÁ, Z. *Distanční vzdělávání v České republice – současnost a budoucnost*. Praha: CSVŠ, 2004. ISBN 80-86302-02-4.
- MUŽÍK, J. *Rozdíly mezi vzděláváním dětí, mládeže a dospělých*. Brno: MJF Praha. ISBN 80-86284-45-X.
- NOCAR, D. E-learning v distančním vzdělávání. In LISALOVÁ, J., FREIBERGOVÁ, Z. *Distanční vzdělávání v České republice – současnost a budoucnost*. Praha: CSVŠ, 2004. ISBN 80-86302-02-4.
- PASH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-127-4.

- PEJŠA, J. *E-learning – trendy, měření efektivity, ROI, případové studie*. [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <http://www.e-learn.cz/soubory/e-learning-trends_ROI.pdf>
- POLÁK, J. Didakticko-technologické kompetence. In SEDLÁČEK, J. Sborník příspěvků z mezinárodní soutěže o e-learning. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-965-2.
- POLÁKOVÁ, E. Výklad niektorých pojmov alternatívneho vzdelávania. *Technológia vzdelávania 2004*, roč. 12, č. 2. ISSN 1335-003X.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. rozš. a aktual. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- ROSSETT, A., DOUGLIS, F., FRAZEE, R. V. *Strategies for Building Blended Learning*. [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <<http://www.learningcircuits.org/2003/jul2003/rossett.htm>>
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1.
- SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-060-3.
- SMITH, J. M. *Blended learning*. [on-line] [cit. 2004] Dostupné na : <<http://www.gwsae.org/Executiveupdate/2001/March/ble>>
- TURČÁNI, M. Dištančné vzdelávanie + e-learning = perspektíva pre všetkých. *Technológia vzdelávania 2004*, roč. 12, č. 5. ISSN 1335-003X.
- WAGNER, J. *Nebojme se e-learningu* [on-line] [cit. 2004] Dostupné na: <<http://www.ceskaskola.cz/ICTveskole/Ar.asp?ARI=101806&CAI=2131>>

EGER, L. Česká pedagogika a e-learning. *Pedagogická orientace 2004*, č. 4, s. 2–15. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: PaedDr. Ludvík Eger, CSc., Ekonomická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Hradební 22, Cheb 350 11, ludvik.eger@fek.zcu.cz